

Україна

64

У 2017 році в Україні 8,2 мільйона дорослих людей віком від 15 років споживали тютюнові вироби: 39,7% чоловіків та 8,9% жінок. Щороку близько 85 тисяч людей помирають через хвороби, пов'язані зі вживанням тютюну.

Україна досягла значного прогресу у впровадженні заходів боротьби з тютюном, відповідно до Рамкової конвенції ВООЗ з боротьби проти тютюну (РКБТ ВООЗ), та у зменшенні поширеності куріння. За даними Державної служби статистики України – щорічного опитування домогосподарств, поширеність щоденного куріння серед населення віком від 12 років зменшилася за останні дванадцять років на 36%: з 25,6% у 2008 році до 16,5% у 2020 році. За даними Державного казначейства України, доходи Державного бюджету України від оподаткування тютюнових виробів у 2020 році зросли на 24% у порівнянні з 2019 роком. Згідно зі звітом компанії Philip Morris International за 2020 рік, тютюновий ринок (сигарети та тютюнові вироби для електричного нагрівання) у 2020 році скоротився в Україні на 10,2%. Однак тенденції демонструють уповільнення темпів зменшення поширеності куріння у 2020 році у порівнянні з 2019 роком.

2020 рік також характеризується тим, що тютюнова індустрія (ТІ), використовуючи скрутну ситуацію боротьби країни з пандемією COVID-19, знаходила можливості затримувати, перешкоджати та дискредитувати нові законодавчі ініціативи у сфері контролю над тютюном. Зусилля щодо контролю над тютюном в Україні слід посилити відповідно до прийнятих документів: РКБТ ВООЗ та Цілей сталого розвитку ООН. Керівні принципи реалізації Статті 5.3 РКБТ ВООЗ містять чіткі кроки, які уряд може вжити для захисту політики в галузі охорони здоров'я. Необхідно проявляти та посилювати політичну волю для використання цього інструменту.

Список найбільших тютюнових компаній України у 2020 році не змінився і включає чотири транснаціональні корпорації, які мають зареєстровані філії в Україні. Серед них – Philip Morris Ukraine, JT International Company

Ukraine, Imperial Tobacco Production Ukraine та British American Tobacco Ukraine. Ці транснаціональні корпорації домінують на ринку в Україні, займаючи близько 92% ринку сигарет: PMI лідирував із часткою ринку 28%, за ними йдуть British American Tobacco (24%), Japan Tobacco (22%) та Imperial Tobacco International (18%). Ще один виробник тютюнової продукції Marvel International Tobacco Group (MITG), також відомий як Винниківська тютюнова фабрика, займає решту частки ринку. Крім того, важливо враховувати найбільшого роздрібного дистриб'ютора тютюнових виробів – «Тедіс Україна», при аналізі тютюнової галузі. У 2020 році цю компанію підозрювали в тому, що вона стала основним бенефіціаром рішення уряду про статус «національного дистриб'ютора тютюнових виробів».

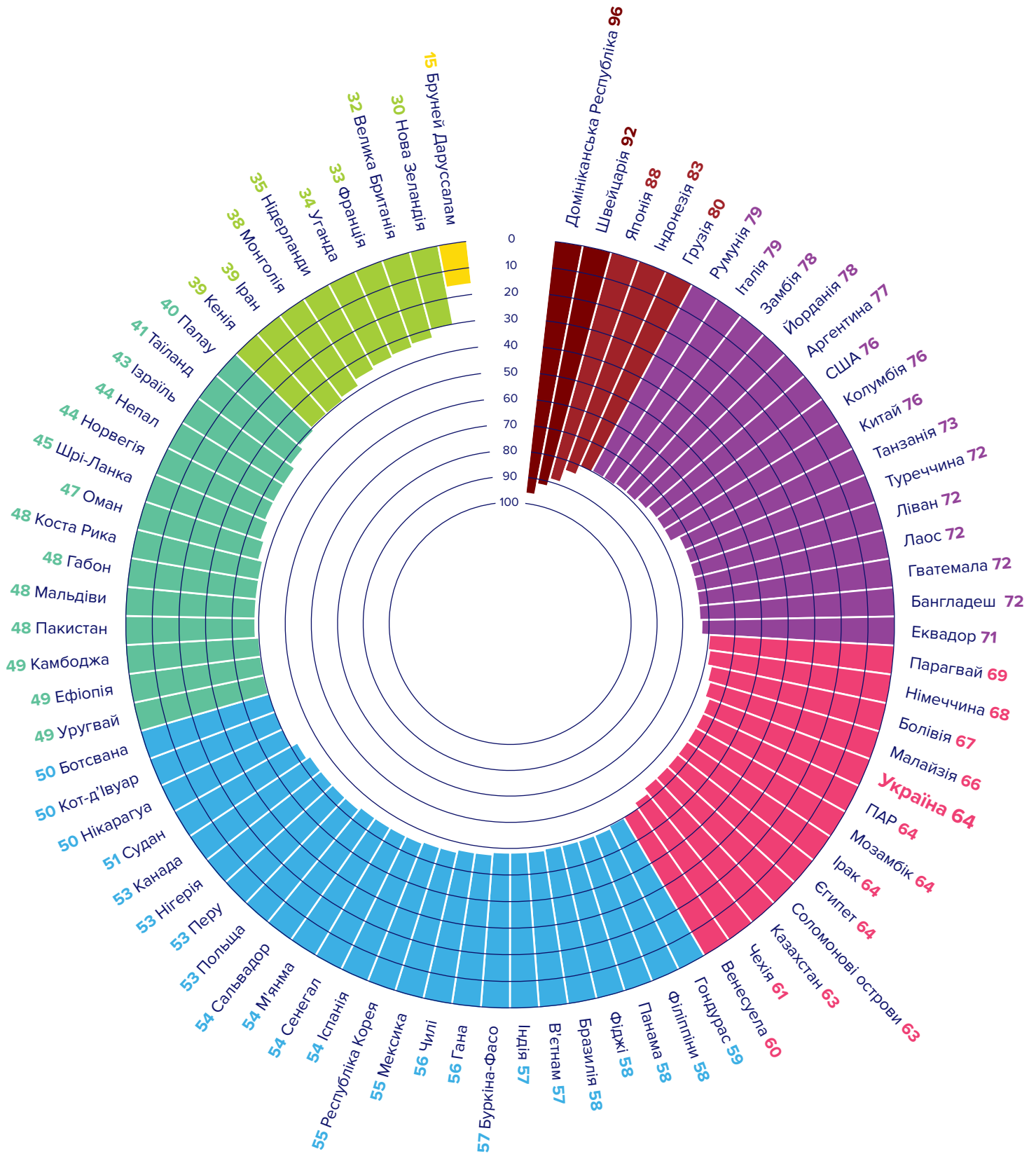
Третій звіт про Індекс втручання тютюнової індустрії в Україні, підготовлений організаціями громадянського суспільства, оцінює, як уряд реагує на тактику втручання тютюнової промисловості, використовуючи або уникаючи застосування Статті 5.3 РКБТ ВООЗ та її Керівних принципів. Протягом звітного періоду загальний бал індексу втручання тютюнової індустрії, заснований на розслідуваних та проаналізованих випадках, сумарно становить 64 бали. Хоча цей показник трохи менший за показник попереднього звіту, його структура в багатьох розділах відрізняється.

Цей звіт використовує опитувальник, розроблений Альянсом боротьби проти тютюну в Південно-Східній Азії (SEATCA). Інформація для цього звіту була зібрана з аналізу 20 питань, розділених на сім категорій, із загальнодоступних джерел, включаючи вебсайти державних органів влади, публікації в засобах масової інформації, звіти та вебсайти тютюнових компаній. Оцінки варіюються від 0 до 5. Чим нижчий показник, тим відповідніші дії уряду до Статті 5.3 РКБТ ВООЗ та її Керівних принципів.

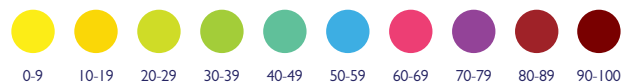
Цей звіт ґрунтується на даних, зібраних за період від 1 січня 2020 року до 31 березня 2021 року.

Глобальний Індекс втручання тютюнової промисловості — 2021

Що нижчий бал,
то вищий рейтинг

УЧАСТЬ ТЮТЮНОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ В РОЗРОБЦІ ПОЛІТИК

У звітний період тютюнова промисловість та її лобістські групи були зосереджені на впливі на три блоки політик. По-перше, тютюновій промисловості через «законодавчий спам» та взаємодію із законодавцями на найвищому рівні, вдалося відтермінувати розгляд комплексного законопроекту щодо контролю над тютюном № 2813 (згодом перереєстрований як законопроект № 4358), навіть у першому читанні. Законопроект спрямований на імplementацію Директиви 2014/40/ЄС. По-друге, тютюнова промисловість активно намагалася підірвати політику оподаткування тютюнових виробів, передусім оподаткування тютюнових виробів для електричного нагрівання (ТВЕН) та сигарил. Промисловість активізувала оманливі повідомлення у ЗМІ про «підвищений рівень незаконної торгівлі тютюном», включаючи «прогнозоване збільшення незаконного ринку ТВЕН» через збільшення податків. На кінець звітнього періоду тютюнова промисловість не досягла успіху в перегляді податкової політики щодо тютюну. По-третє, тютюнова промисловість консолідувала співпрацю зі своїми групами впливу та кількома народними депутатами, які постійно протистояли та підривали заходи контролю над тютюном у парламенті шляхом реєстрації поправок або окремих законопроектів на користь галузі.

ДІЯЛЬНІСТЬ ІНДУСТРІЇ У СФЕРІ «КОРПОРАТИВНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ»

Звітний період характеризується посиленою діяльністю тютюнової промисловості, пов'язаною з «корпоративною соціальною відповідальністю» (КСВ) та використанням складнощів, з якими стикнувся уряд на різних рівнях на початку боротьби з пандемією COVID-19 у березні – квітні 2020 року. У цьому звіті наведені кілька випадків фінансування тютюновими компаніями закупівлі медичного обладнання та засобів індивідуального захисту (ЗІЗ) для державних установ та комунальних лікарень. Проте МОЗ та Офіс Президента України відхилили співпрацю з тютюновою промисловістю.

ПРЕФЕРЕНЦІЇ ДЛЯ ПРОМИСЛОВОСТІ

Уряд уникав надання фінансових преференцій тютюновій промисловості та суттєво підвищив ставки акцизного податку на нові тютюнові нікотинні вироби на початку 2020 року. Вирівнювання ставок податку на ТВЕНІ з традиційними тютюновими виробами (сигаретами) також стало глобальним проривом та найкращою практикою.

Водночас парламент ухвалив преференції для виробників ТВЕНів шляхом прийняття законопроекту № 3628 (Закон України № 1019). Законопроект був підтриманий парламентським Комітетом з питань фінансів, податкової та митної політики, який підтримав визначення ТВЕНів як «тютюновмісних виробів» (а не «тютюнових виробів»), і цим не включив ці вироби в положення законодавства про контроль над тютюном. Іншими словами, норми закону щодо заборони куріння в громадських місцях та заборони тютюнової реклами не застосовуватимуться до ТВЕНів.

НЕПОТРІБНА ВЗАЄМОДІЯ

У звітному періоді уряд продовжував практику взаємодії з тютюновою промисловістю на основі платформи Меморандуму з Мінекономіки та пропозицій тютюнової промисловості допомоги у боротьбі з незаконною торгівлею тютюном. Також уряд продовжив обговорення з тютюновою промисловістю запровадження механізму простеження та відстеження (Track & Tracing).

ПРОЗОРИСТЬ

Істотних змін щодо прозорості уряду у питаннях взаємодії з індустрією не виявлено. Однак слід врахувати, що під час заходів карантинних обмежень через пандемію COVID-19 офіційні зустрічі здебільшого проходили в онлайн-форматі і ставали менш прозорими.

КОНФЛІКТ ІНТЕРЕСІВ

Питання конфлікту інтересів добре регулюється національним законодавством, що стосується державних службовців та законодавців. Однак імplementація цих положень залишається слабкою і в більшості випадків стосується антикорупційних заходів. Також випадки конфлікту інтересів часто виявляються під час розслідувань журналістів, але подальші заходи правоохоронних органів далеко не найкращі. Тютюновій промисловості заборонено робити внески в політичні партії, і випадків порушення цього положення не було виявлено.

ПРЕВЕНТИВНІ ЗАХОДИ

Упродовж звітнього періоду уряд не реалізував жодних превентивних заходів щодо втручання тютюнової промисловості. Наразі існує достатня кількість законодавчих норм, які вимагають від індустрії звітування щодо складу тютюнових виробів, ліцензування, ціноутворення та оподаткування. Однак більшість вимог, наприклад щодо розкриття складу тютюнових виробів, є базовими й вони погано виконуються. Крім того, інформація про маркетинг нових продуктів тютюнових компаній недоступна і не вимагається законодавством.

Рекомендації

1. У 2021 році Україна стала однією з перших країн у світі, які запровадили однаково високі податки на звичайні сигарети та на тютюнові вироби для нагрівання. Рекомендується і надалі забезпечувати таку політику, яка сприятливо впливатиме на доходи державного бюджету і на цілі охорони здоров'я.
2. Вплив тютюнової промисловості на тих, хто приймає рішення, залишається високим і призводить до відсутності суттєвого прогресу у впровадженні важливих заходів боротьби проти тютюну. Членам парламенту та уряду рекомендується бути обізнаними щодо виклику втручання ТІ та захищати політику громадського здоров'я від негативного впливу тютюнової індустрії.
3. Парламент та уряд останніми роками уже робили спроби запровадити норми Директиви 2014/40/ЄС у національне законодавство. Слід серйозно розглянути очевидні спроби груп впливу тютюнової промисловості заблокувати будь-який прогрес у законодавстві щодо впровадження євроінтеграції у питанні регулювання тютюну та якомога швидше запровадити норми Директиви 2014/40/ЄС.
4. Усі види нових тютюнових виробів, ТВЕН і електронні сигарети повинні регулюватися, як звичайні сигарети в контексті заборони їх використання у приміщеннях, заборони усіх форм реклами та їх належного маркування. Особам, які приймають рішення, рекомендується бути обізнаними щодо оманливих та маніпулятивних повідомлень тютюнової промисловості про «зменшення шкоди» ТВЕНів та запровадити ефективні правила їхнього регулювання якомога швидше.
5. Рекомендується здійснювати моніторинг та застосовувати заходи контролю щодо діяльності тютюнової промисловості, яка пов'язана з КСВ, а також усунути законодавчі прогалини, як це рекомендовано РКБТ ВООЗ та її Керівними принципами.
6. Слід розглянути питання щодо впровадження найкращих практик реалізації Керівних принципів Статті 5.3 РКБТ ВООЗ та встановити зобов'язання публікувати результати зустрічей та взаємодії представників уряду та парламенту з тютюновою промисловістю.
7. Будь-які розбіжності в оподаткуванні різних тютюнових виробів слід сприймати як фінансові преференції для тютюнової індустрії.
8. Потрібно розглянути та прийняти поправки до законодавства, які вимагатимуть, щоб тютюнова промисловість звітувала про свої витрати на маркетингову та лобістську діяльність.
9. На основі наявних кращих практик рекомендується розробити та прийняти кодекс поведінки для посадових осіб, що стосуватиметься співпраці з тютюновою промисловістю.

У підготовці звіту брали участь: Андрій Скіпальський, Лілія Олефір, Дмитро Купира, Костянтин Красовський, Сергій Миткалик.

Центр громадського представництва «Життя» також висловлює подяку Марії Ассунта за експертну підтримку у підготовці звіту.